

Sayı : 6

Yıl : 1990

MARMARA ÜNİVERSİTESİ FEN - EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRKLÜK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

İstanbul - 1991

NURUOSMANİYE KÜTÜPHANESİ

ALİ ÖNGÜL *

1 — Kütüphanenin tarihçesi :

Kütüphane, Cağaloğlu semtinde Nuruosmaniye Külliyesinin içinde yer almaktadır. Cami, medrese, imâret, kütüphane, muvakkit odası, türbe, sebil, çeşme ile etrafındaki dükkânlardan ve handan oluşan külliyenin inşasını 29 Muharrem 1162 (19 Ocak 1749) Cumartesi günü¹ Sultan I. Mahmud (1730-1754) başlatmıştır. Bu camiin yerinde daha önce Hasancân-zâde Şeyhülislâm Hoca Saadeddin Efendi'nin zevcesi Fatma Hatun'un Mescidi vardı². Sultan I. Mahmud başlattığı bu külliyei tamamlayamadan 28 Safer 1168 (14 Aralık 1754)'de ölümü üzerine yerine geçen kardeşi Sultan III. Osman eseri tamamlatmış ve kendi adına izâfeten Nuruosmanî adını vermiştir. Cami Rebiülevvel guresi 1169 (5 Aralık 1755) Cuma günü merâsimle hizmete açılmıştır. Cuma nama-

* Nuruosmaniye Kütüphanesi Müdürü.

1 14 Şevvâl 1161 (7 Ekim 1748) Pazartesi günü hafriyata başlanmış, 29 Muharrem 1162 (19 Ocak 1749) Cumartesi günü de kurbanlar kesilerek temeli atılmıştır. Bk. Ahmed Efendi (Binâ Kâtibi), *Tarih-i Cami-i Şerif-i Nuruosmanî*, nşr. Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası 1339, sayı 49'un ilâvesi, s. 4, 7 vd. Buna mukabil Şem'dâni-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi (*Mür'v't-Tevârih*, nşr. M. Aktepe, İstanbul 1978, II A, s. 5), camiin başlangıç tarihini 8 Muharrem 1162 (29 Aralık 1748) olarak kaydetmektedir. Şinasi Altundağ (Osman III. mad., *İA.*) ile Semâvi Eyice (Nuruosmaniye Camii mad., *TA.*) ise camiin başlangıç tarihini 28 Muharrem 1162 (18 Ocak 1749) olarak vermişlerdir.

2 Bk. Ahmed Efendi, a.g.e., s. 3.; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, c. 1, s. 22. Krş. Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1982, c. 1, s. 111; Mehmet Doğru, *Eminönü Camileri*, İstanbul 1987, s. 154.

zından sonra cami içinde yapılan merâsime Padişah, devlet erkânı ve ulemâ katılmıştır³.

III. Osman ağabeyi I. Mahmud'u külliyedeki türbeye defnettirmeyip Yeni Cami Türbesine defnettirmiştir. Böylece cami gibi türbeyi de kendisine hasretmek istemişse de yerine geçen III. Mustafa da Osman'ı bu türbeye defnettirmemiş, Yeni Cami'e defnettirmiştir. Bu nedenle türbeye hiçbir Padişah gömülmemiş, türbede III. Osman'ın annesi Şehsuvar Sultan ile hanedan çocuklarının lahitleri bulunmaktadır⁴.

Külliye batının «Rokoko» üslûbuyla Türk mimârî tarzının karışımı olan «Barok» üslûbunda inşâ edilmiştir. Külliye'nin mimarı Mustafa Ağa, yardımcısı da Simeon (Simon, Sıyon) Kalfa'dır⁵. Külliye'nin müstemilatı büyük bir titizlikle yapılmış, inşaatte kullanılan mermerler Marmara Adası'ndan ve sütunlar Bergama'da bir kilise kalıntısından getirilmiştir⁶. Sarayın matbahından çıkan üç lahitten biri (yeşil mermer) Padişahın emriyle parçalanmış ve camiin iç tezyinatında kullanılmıştır⁷.

Külliye'ye Nuruosmani adı verildiğinden müstemilatından olan kütüphane de Nuruosmaniye Kütüphanesi adıyla anılmaktadır.

3 Bk. Ahmed Efendi, a.g.e., s. 43 vd.; Şem'dâni-zâde, *Mür'it-Tevârih*, II A, s. 5. Krş. Şinasi Altundağ, Osman III. mad., *İA.*; İsmail E. Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II, Kuruluşun Tanzimat'a Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Ankara 1988, s. 100. Cami'in giriş kapısı üzerindeki kitabede yalnız 1169 (1755) tarihi kayıtlıdır.

4 Bk. Ayvansarayî, *Hadikatü'l-Cevâmî*, c. 1, s. 22.; İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1956, IV, I. Kısım, s. 336. Krş. M. Münir Aktepe, Mahmud I mad., *İA.*; Şinasi Altundağ, Osman III. mad., *İA.*

5 Bk. Ahmed Efendi, a.g.e., s. 4, 43. Simeon (Simon) Kalfa'nın milliyeti hakkında bk. Kevork Pamukciyan, «Nuruosmaniye Camii'nin Mimarı Simeon Kalfa Hakkında», İTÜ. Mim. Tar. ve Rest. Enst. Bülteni (13/14), 1981, s. 21-23. Pamukciyan, bu makalesinde Simeon Kalfa'nın Rum asıllı olduğunu ispat etmektedir :

«... Böylece, Hassa mimarı Simeon Kalfa'nın Rum asıllı olduğu, zamanına âit biri Ermenice, diğeri de Rumca iki kaynaktan katılmaktadır». s. 23.

6 Bk. Ahmed Efendi, a.g.e., s. 15 vd., 32 vd.

7 Bu lahitlerden diğeri ikisi bordo renkli olup biri Nuruosmaniye Camii avlusunda, diğeri ise Ayairini Kilisesi'nin avlusundadır.

Bağlı bulunduğu külliye'nin mimarî tarzında inşa edilen kütüphanenin fevkâni bir yapısı vardır. Üstte okuma salonu ve kitap deposu (hazine-i kütüb), altta ise bodrum bulunmaktadır. Kütüphanenin birbirine mütenâzir simetrik iki giriş kapısı mevcuttur. Bunlardan birisi okuyucuların girip-çıkacağı umûmî kapı, diğeri ise Pâdişah'ın kitap okumak için kütüphaneye geldiğinde girdiği kapıdır ki, buna «Hümâyun Kapısı» deniyordu. Bu kapının üzerinde bulunan «اطلوا العلم من المهد الى البحر»⁸ kitabesi de bunu teyid etmektedir. Bugün bu kapı kullanılmıyor.

Poligonomsu dikdörtgen bir plâni olan (12.50 x 9.75) okuma salonu 12 metre yükseklikteki bir ana kubbe ile buna bağlı dört yarım kubbe ve sütunlu kemerlerle eklenmiş kubbeciklerden oluşan zarif bir görünüme sahiptir. Salonun etrafında sıralanan ve zeminden 15 cm. lik bir setle ayrılan 14 sütun ise salona ayrı bir zarâfet katmaktadır. Salonun etrafındaki duvarlar kubbe başlangıcına kadar mermerle kaplı ve sütunların karşısına gelen kısımlar selsebil görünümlü nişlerle süslenmiştir. Okuma salonu etrafında çift sıra halinde 22 adet ve 8 adet de ana kubbede olmak üzere toplam 30 pencere ile aydınlanmaktadır. Alt pencereler dışarıdan takozlu demir şebeke ve içeriden saç kapaklarla korunmaktadır.

Okuma salonunun zemini o zamanlar hasır, halı ve kilimle kaplanır, üzerine de minder ve şilteler konurdu. Okuyucular bunların üzerine oturur ve rahleler üzerinde kitap okurlardı. Kış mevsiminde ise salon bakır mangallarla ısıtılıyordu. Kütüphanenin herhangi bir yerinde baca bulunmaması da bunu kanıtlamaktadır. Bu durum 1306 (1890) yıllarına kadar devam etmiştir. O tarihlerden itibaren ise bugün hiçbir kütüphanede bulunmayan ve salonun zarâfetine has bir sitilde yapılmış okuyucu masaları ve koltukları kullanılmaya başlanmıştır.

Okuma salonundan girilen kitap deposu (hazine-i kütüb) nun kapısı üzerinde kitap ve kütüphane ile ilgili aşağıdaki manzum kitâbe bulunmaktadır. Kitâbenin son mısrasında kütüphanenin açıldığı tarih düşürülmüştür.

8. Beşikten mezara kadar ilim talep ediniz.

شكره اسمى جامع المستعان اعظم كرم	شرفه نوحه ذات جنى الائمة	كتاب دين دولت مجمع البحرين
جودى شرح متن معتد ردا و جوابا	سزا تو را بسا از ايدريك خاک را نهدنك	مخبره باقوسن بلوچ پوتيا
مطول خودت احطافى فكل كى كى كى	معانى بلوچ	دكل الياست نو كى كى كى كى كى كى
جلالين سيوطى سردايدريك بسا اتعانه	سراج جومرى	اولو الالباب مجمع دستن قس سيد كى كى

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
 — + + + — + + + — + + + — + + +

Şeh-i ekrem semiy-i câmi'i'l-Kur'ân-ı A'zam kim
 Şerefdir nüsha-i zât-i bihini Âl-i Osman'a

Kitâb-ı din ü devlet mecma'u'l-bahreyn-i ümmiyet
 Vücûdî şerh-i metn-i ma'deletdir dâd - hâhâna

Sezâ Tenvîr-i ebsâr⁹ eylerise hâk-i râhından
 Talebkârân-i ma'nâ bakmasun Telvîh-i Tibyân'a

Mutavvel¹⁰ cevdet-i a'tâfeti mümkün değil telhîs
 Me'âni-i bedî-i lutfi sığmaz şerh-i mizâna

Değil âyât-i şevket-mâyesi güncide-i tefsîr
 Celâleyn-i Süyûtî¹¹ serd iderse bast-ı İtkân'a¹²

9 Tenvîr-u'l-epsâr ve câmi'u'l-bihâr, Timurtâşi, Şemseddin Muhammed b. Abdullah b. Ahmed (1004/1595)'in fıkıh konusunda yazdığı eseridir.

10 el-Mutavvel, Hatîb-i Dımaşk el-Kazvîni, Celâleddin Muhammed b. Abdurrahman (739/1338)'ın «Telhîsu'l-miftâh fi'l-me'âni ve'l-beyân» adlı eserinin üzerine Teftâzânî, Sa'deddin Mes'ûd b. Ömer (792/1389) tarafından yapılan şerhdır.

11 Süyûtî, Celâleddin Ebu'l-Fazl Abdurrahman b. Kemâleddin Ebi Bekr b. Muhammed el-Huzeyri 849-911 (1445-1505). Memlûkler Devletinin son zamanlarında Kahire'de yetişen, Arap dilinde muhtelif konularda ve çok sayıda eser yazan âlimdir. Hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk. Abdülkadir Karahan, Süyûtî mad., İA.

12 el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân, Süyûtî'nin meşhur tefsiridir.

Sihâh-ı Cevheri-i¹³ mısra'ım hâkimolur târîh
Ülü'l-elbâba cem-i ders-i kudsîdir kütüphane¹⁴

Depo (hazine-i kütüb) dikdörtgen (6.30 X 4.85 m.) plânlı ve tek kubbelidir. Mekanın ortasında devrinin karakteristik özelliklerine sahip cazip görünümlü ahşap kitap dolabı bulunmaktadır. Kitap dolabı dikdörtgen (3.83 X 2.43 m.) bir taban üzerine oturmuştur. Kitap dolabı ortasından geçişli bölmelere ayrılıyor, kitaplar dolabın iç ve dış yüzlerine sıralanıyor. Deponun etrafında da gömme kitap dolapları vardır. Bu dolaplar bugün bütün orijinaliğiyle muhafaza edilmektedir.

Ayasofya 1153 (1740) ve Atıf Efendi 1154 (1741) Kütüphanelerinde de aynı sistem vardır. Kütüphane iki mekanlıdır, okuma salonundan kitap deposuna girilmekte ve kitaplar depoda yerleştirilen dolaplara konmaktadır. Nuruosmaniye Kütüphanesinin kitap dolapları Ayasofya Kütüphanesininkine çok benzemektedir. Ancak Ayasofya Kütüphanesininki daha mükemmel ve daha zariftir¹⁵.

Kütüphanenin altındaki derin bodrum kütüphane binasını rutubetten korumak için yapılmıştır. Bodrum bugün kalorifer dairesi olarak kullanılmaktadır.

Kütüphane hizmete açıldığında geniş bir personel kadrosu vardı. 1 nâzır-ı kütüphane, 6 hâfız-ı kütüb, 6 mustahfız, 3 bevâb, 1 mücellid ve müzehhib ve 1 ferrâş olmak üzere toplam 18 kişi görevlendirilmiştir¹⁶.

13 Sihâh-ı Cevheri (Sihâhu'l-lüga), Cevheri el-Fârâbî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd (393/1002)'ın meşhur Arapça lügatıdır. Geniş bilgi için bk. Moh. Ben Cheneb, Cevheri mad., *İA*.

14 Cevherin tarih : $b+b+c+k+y+t+b+h+n = 2+2+3+100+10+400+2+600+50 = 1169/1755$.

15 Ayasofya Kütüphanesinin kurucusu olan I. Sultan Mahmud daha önce de işaret edildiği üzere Nuruosmaniye Külliyesini başlatmış ve külliye tamamlanmak üzereyken vefat etmiştir. Bu iki kitaplık arasındaki benzerlik de buradan ileri gelmektedir.

16 Bk. *Sultan III. Osman Vakfiyesi*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Hazine Dairesi nr. 1811, vr. 11b-12b. Vakıf kütüphanelerin personelini tayini, azli ve görevleri hakkında geniş bilgi için bk. İsmail E. Erünsal, a.g.e., s. 137-191.

2 — Kitap durumu :

Kütüphane hizmete açıldığında koleksiyonunda 5031 cilt kitap vardı¹⁷. Osmanlı vakıf kütüphaneleri içinde bu sayıya varan tek koleksiyondur. XVIII. asrın en zengin kütüphanesi idi. Tanzimata kadar kurulan kütüphanelerin hiç birisinde de bu rakam geçilememiştir. Aynı asırda III. Ahmed'in Topkapı Sarayı'nda kurduğu kütüphane (1132/1719) 5000'ne yakın ciltle ikinci sırayı; I. Mahmud'un kurduğu Ayasofya Kütüphanesi (1153/1740) ise 4000 ciltlik kitabı ile üçüncü sırayı teşkil ediyordu¹⁸.

Daha sonraki yıllarda yapılan sayımlarda kitap sayısının bir miktar arttığı görülmektedir. Açılışından beri kütüphanenin baş hâfız-ı kütübü olan Yusuf Efendi 2 Şevvâl 1190 (14 Kasım 1776) yılında öldüğünde terekesinden kütüphaneye âit bir miktar kitap çıkması üzerine kütüphane nâzırı Şükrü-zâde es-Seyyid Feyzullah'ın başkanlığında bir sayım yapılmış, defterde kayıtlı 22 kitabın bulunmadığı tesbit edilmiş; bunun yanında kütüphanede Sultan'ın mührüyle mühürlü olduğu halde kaydı yapılmamış 15 adet kitap bulunup deftere kaydedilmiştir¹⁹.

1236 (1820) yılında yapılan bir sayımda üzerinde Sultan'ın mührü bulunan 22 adet ve diğer vakıf 2 kitabın kaydıyla kitap sayısının 5057'ye²⁰, 1281 (1864) yılında yapılan sayımda 5110'a çıktığı²¹, 1299 (1881) yılında yapılan sayımda ise 5103 olduğu görülmektedir²².

18 Mart 1323 (1907) tarihinde 3 meclis-i ma'ârif a'zası, 2 kütüphaneler müfettişi ve 6 hâfız-ı kütübden oluşan bir komisyon tarafından yapılan sayım ve bu şahısların zat mühürleri bulunan teslim ve tesellüm tutanağında 155 cild kitap ve murakka'nın nok-

17 Bk. Nuruosmaniye Ktp. fihrist 3, vr. 161a, 164b.

18 Bk. İsmail E. Erünsal, a.g.e., s. 196.

19 Bk. Nuruosmaniye Ktp. Fihrist 6, vr. 205b - 206a. Bu sayımın neticesinden anlaşıldığına göre burada baş hâfız-ı kütüb Yusuf Efendi'nin kötü niyetli olduğu düşünülemez. Çünkü Yusuf Efendi kütüphanenin kitaplarını kendi yedine geçirmek niyetinde olsaydı kaydı olmayan ve oldukça da kıymetli olan 15 kitabı evine götürürdü.

20 Bk. Nuruosmaniye Ktp. Fihrist 3, vr. 161a, 164b.

21 Bk. Nuruosmaniye Ktp. Fihrist 7/1, vr. 139a.

22 Bk. Nuruosmaniye Ktp. Fihrist 7/2, vr. 117.

san olduğu, mükerrer numaralar dahil mevcut kitabın 5014 adet olduğu belirtilmiş; bu tutanağın altında müfettiş ve kütüphane işyarının imzasını taşıyan ikinci bir tutanakta ise noksan kitaplardan üçünün bulunduğu ve böylece zâyi miktarının 152 adede düştüğü açıklanmıştır²³.

Kitapların kütüphanede okunması, hiç bir şekilde dışarı çıkarılıp bir kimseye ödünç verilmemesi vâkîfın şartlarındandı²⁴. Ancak bu kurala tam olarak riâyet edilmemiş, bazı dönemlerde dışarıya ödünç kitap verildiği görülmüştür²⁵. Bu nedenle de fihristlerin sonlarına kütüphane nâzırları veya müfettişler tarafından görevlilere dışarıya kitap verilmemesi vâkîfın şartlarından olduğunu hatırlatan mesrûhatlar verilmiştir²⁶.

3 — Bugünkü kitap mevcudu :

a) *Nuruosmaniye kısmı :*

Sultan I. Mahmud ile kardeşi Sultan III. Osman'ın koleksiyonlarından oluşan bu kısımda 4875 yazma (853 Türkçe, 3564 Arapça, 458 Farsça), 80 eski basma (46 Türkçe, 34 Arapça) olmak üzere toplam 4955 cild kitap bulunmaktadır.

Bundan önce Ayasofya (1153/1740) ve Fatih (1155/1742) Kütüphanelerini kuran I. Mahmud saltanatının son yıllarında yapımını başlattığı Nuruosmaniye külliyesi içinde de zengin bir kütüphane kurmayı plânlamış ve kitaplarının bir kısmını da hazırlamıştı. Ancak I. Mahmud'un ölümü üzerine küliyeyi tamamlayıp kendi adını veren III. Osman, I. Mahmud'un hazırladığı kitapları da kendisine maletmek için kitapların üzerindeki I. Mahmud'a âit mühürleri silmek veya üzerine kâğıt yapıştırmak suretiyle kaybettirmiş ve kendi mührünü bastırmıştır. Bugün bu kısımdaki kitapların tümü III. Osman'ın vakıf mührünü taşımaktadır. Ancak I. Mahmud'a âit kitaplar silinen mühürlerden veya üzerine kâğıt yapıştırılmış kısmın ışığa tutulduğunda mührün görünmesinden anlaşılmaktadır.

23 Bk. Nuruosmaniye Ktp. Matbû fihristlerden birinin son sayfası.

24 Bk. *Sultan III. Osman Vakfiyesi*, vr. 12a. Kütüphanelerde ödünç kitap verme konusunda geniş bilgi için bk. İ. Erünsal, a.g.e., s. 246-264.

25 Bk. Nuruosmaniye Ktp. Fihrist 6, vr. 111b, 206a.

26 Bk. Nuruosmaniye Ktp. Fihrist 2, vr. 51b; Fihrist 4, vr. 38a.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Nuruosmaniye kısmı iki Sultanın koleksiyonlarından oluştuğu için çok kıymetli yazma eserleri ihtivâ etmektedir. Hat sanatı, cilt ve tezhib sanatı ve muhtevâ bakımından çok zengin bir koleksiyondur. Bu kısımdaki en eski istinsah tarihli kitap İbn es-Sikkî, Ebû Yusuf Ya'kub b. İshak'ın «İslâh el-mantık» adlı Arapça eseri olup istinsah tarihi h. 385 (995)'dir. Ceylân derisi üzerine kûfi hat ile yazılmış iki Kur'an-ı Kerim koleksiyona ayrı bir değer katmaktadır. Bu Kur'an-ı Kerimlerden birinin 2. h. asırda, diğerinin de 3. h. asırda istinsah edildiği tahmin edilmektedir.

Nuruosmaniye kısmından 31 murakka'a, 1 Hamse-i Nizâmî, 1 Hamse-i Attar ve 1 Kur'an-ı Kerim olmak üzere toplam 34 yazma eser kıymetlerine binâen Bakanlık mucibince 1339 (1923) tarihinde Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'ne; Ceylân derisi üzerine Kûfi hat ile yazılmış 2 Kur'an-ı Kerim ve 1 Cüz (Ammé Cüzü) 1933 tarihinde Topkapı Sarayı Müzesi'ne devredilmiştir.

b) *Bayrampaşa kısmı :*

Daha önce Cerrahpaşa semtindeki Bayrampaşa Türbesi'nde bulunan kitaplar Nuruosmaniye Kütüphanesine nakledilmiştir. Bayrampaşa kısmında 79 yazma (76 Arapça, 3 Farsça) ve 1 eski basma (Arapça) olmak üzere toplam 80 cild kitap bulunmaktadır.

c) *Müteferrik kısım :*

Muhtelif kişiler tarafından kütüphaneye bağışlanmış olup 93 cild yazma (61 Türkçe, 27 Arapça, 5 Farsça) eser bulunmaktadır.

d) *Yeni Eserler kısmı :*

Bu kısımda (1988 yılı sonu itibariyle) 2300 basma (2121 Türkçe, 158 Arapça, 6 Farsça, 10 İngilizce, 3 Almanca, 2 Fransızca) ve 5 yazma (Türkçe) olmak üzere toplam 2305 cild eser bulunmaktadır. Kütüphaneye sonradan bağışlanan 5 adet yazma eser giriş sırasına göre bu kısma kaydedilmiştir. Yeni eserler, okuma salonunun mimârî sitiline uygun olarak kenarlara yerleştirilen 10 adet kitap dolabında bulunmaktadır. Kütüphane binasının mimârî özelliğinden dolayı yeni bir depo ilâve etmek veya mevcut mekana daha fazla kitap dolabı koymak mümkün olmadığından zamanla artan yeni eserlerin fazlası diğer kütüphanelere devredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

- Ahmed Efendi (Binâ Kâtibi), *Tarih-i Câmî-i Şerîf-i Nuruosmânî*, nşr. TOEM., 1339, 49. sayının ilâvesi, s. 1-50.
- Aktepe, M. Münir, Mahmûd I. mad., *İA*.
- Altundağ, Şinâsi, Osman III. mad., *İA*.
- Ayvansarâyî, Hâfız Hüseyin b. İsmail, *Hadikatü'l-cevâmî'*, İstanbul 1281, c. I.
- Doğru, Mehmet, *Eminönü Camileri*, İstanbul 1987.
- Erünsal, İsmail E., *Türk Kütüphaneleri Tarihi II, Kuruluştan Tanzimât'a Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Ankara 1988.
- Eyice, Semâvi, Nuruosmaniye Câmii mad., *TA*.
- Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul 1308, c. I.
- Nuruosmaniye Kütüphanesi yazma fihristler*, I-VII.
- Osman III. Vakfiyesi*, Topkapı Sarayı Küt. Hazine Dâiresi nr. 1811.
- Öz, Tahsin, *İstanbul Camileri*, Ankara 1982, c. I.
- Pamukciyân, Kevork, *Nuruosmaniye Camii'nin Mimari Simeon Kalfa Hakkında*, İTÜ. Mim. Tar. ve Rest. Enst. Bülteni (13/14), 1981.
- Şem'dânî-zâde, Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür'it-tevârih* nşr. M. Aktepe, İstanbul 1978, c. II, A.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1988⁴, c. IV, Kısım I.

